QIYOSIY TILSHUNOSLIK ASOSIDA TARJIMA STRATEGIYALARINI ANIQLASH

Kadirova Gulnoza Obloberdiyevna
Navoiy viloyati Karmana tumani 1-umumiy o'rta ta'lim maktabi ingliz tili fani o'qituvchisi

Received: 04.10.2025
Revised: 05.10.2025
Accepted: 06.10.2025

Kalit so‘zlar:
Qiyosiy tilshunoslik, tarjima strategiyalari, lingvistik moslik, kontekstual tarjima, til o‘ziga xos xususiyatlar, semantik tahlil, tarjima metodlari.

Annotatsiya

Ushbu tezisda qiyosiy tilshunoslik asosida tarjima strategiyalarini aniqlash masalasi tahlil qilinadi. Tadqiqot turli tillar o‘rtasidagi leksik, grammatik va kontekstual farqlarni o‘rganadi hamda tarjima jarayonida samarali strategiyalarni aniqlashni ko‘zlaydi. Tezis qiyosiy tilshunoslik nazariyasi va amaliy tarjima metodlari yordamida tarjimaning sifatini oshirish, til o‘ziga xos xususiyatlarini hisobga olish va lingvistik moslikni ta’minlash bo‘yicha tavsiyalar beradi.

Key words:
Comparative linguistics, translation strategies, linguistic equivalence, contextual translation, language-specific features, semantic analysis, translation methods.

Annotation

This thesis analyzes translation strategies based on comparative linguistics. The study examines lexical, grammatical, and contextual differences between languages and identifies effective strategies applied during translation. The thesis provides recommendations for improving translation quality, considering language-specific features, and ensuring linguistic equivalence.

Ключевые слова:
Сравнительная лингвистика, стратегии перевода, лингвистическая эквивалентность, контекстуальный перевод, языковые особенности, семантический анализ, методы перевода.

Аннотация

В данном тезисе анализируются стратегии перевода на основе сравнительной лингвистики. Исследование рассматривает лексические, грамматические и контекстуальные различия между языками, а также выявляет эффективные стратегии перевода. Тезис предоставляет рекомендации по повышению качества перевода, учету языковых особенностей и обеспечению лингвистической эквивалентности.

Kirish. Tarjima jarayoni nafaqat matnni bir tildan boshqasiga o‘tkazish, balki tilning semantik, leksik, grammatik va kontekstual xususiyatlarini hisobga olgan

holda lingvistik moslikni ta’minlashni talab qiladi. Qiyosiy tilshunoslik bu jarayonni o‘rganishda muhim vosita bo‘lib, u turli tillar o‘rtasidagi farqlarni aniqlash, tarjima jarayonida samarali strategiyalarni ishlab chiqish va til o‘ziga xos xususiyatlarini saqlash imkonini beradi. Shu bilan birga, qiyosiy tahlil tarjimonlarga tarjima matnining aniqligi, tushunarli bo‘lishi va semantik jihatdan mosligini ta’minlashda yordam beradi. Qiyosiy tilshunoslik nazariyasi tarjimonlarga leksik, morfologik, sintaktik va kontekstual tafovutlarni hisobga olishni osonlashtiradi. Tarjima jarayonida qo‘llaniladigan strategiyalar matnning aniq va tushunarli bo‘lishini, shuningdek, tilning mantiqiy va semantik jihatlarini saqlashni ta’minlaydi. Shu sababli tarjimonlar qiyosiy tahlil natijalaridan foydalangan holda, matnni ma’no, ohang va stil jihatidan moslashni amalga oshiradilar. Shuningdek, tarjima jarayonida madaniy va kontekstual elementlarni hisobga olish muhimdir. Har bir til o‘ziga xos xususiyatlarga ega bo‘lib, ularni inobatga olmasdan amalga oshirilgan tarjima ma’noni yo‘qotishi yoki noaniq ifodalanishiga olib kelishi mumkin. Shu sababli maqola qiyosiy tilshunoslik asosida tarjima strategiyalarini aniqlash, ularni amaliy tarjima jarayonida qo‘llash va samarali natijalarni ta’minlashga qaratilgan. Ushbu tezisda turli tillar o‘rtasidagi leksik, grammatik va kontekstual farqlar tahlil qilinadi, tarjima sifatini oshirish va til xususiyatlarini saqlash bo‘yicha samarali strategiyalar ishlab chiqiladi.

Adabiyotlar tahlili. Tadqiqot davomida qiyosiy tilshunoslik va tarjima strategiyalari bo‘yicha ilgari olib borilgan tadqiqotlar o‘rganildi. Robinsonning ishlari shuni ko‘rsatadiki, pedagoglar va tarjimonlar kreativ va aniqlikni ta’minlovchi strategiyalarni qo‘llash orqali tarjimaning sifatini oshirishlari mumkin [1]. Mishra va Koehlerning tadqiqotlari tarjimonlarga raqamli va innovatsion yondashuvlar yordamida tarjima jarayonida leksik va grammatik farqlarni samarali aniqlash imkonini beradi [2]. Ular qiyosiy tilshunoslik asosida tarjima strategiyalarini ishlab chiqishning amaliy jihatlarini tahlil qiladilar. Burnard va White esa tarjima jarayonida kontekstual va semantik tafovutlarni hisobga olish, shuningdek, tarjima matnining lingvistik mosligini ta’minlash zarurligini ta’kidlaydi [3]. Ularning tahlillari shuni ko‘rsatadiki, qiyosiy tilshunoslik nazariyasi tarjima strategiyalarini aniqlash va amaliyotga tatbiq etish uchun muhim asos bo‘lib xizmat qiladi. Shu bilan birga, boshqa tadqiqotlar tarjima jarayonida samarali strategiyalarni aniqlash va ularni amaliy tarjimada qo‘llash bo‘yicha tavsiyalar beradi, bu esa tarjimonlar uchun ilmiy va amaliy qo‘llanma sifatida xizmat qiladi. Shuningdek, Chesterman (1997) tarjima nazariyasi bo‘yicha qiyosiy yondashuvlarning muhimligini ta’kidlaydi, u tarjimonlarga matnning semantik aniqligi va stil xususiyatlarini saqlash imkonini beradi. Chestermanning tahlillari tarjima jarayonida strategik yondashuvlarni ishlab chiqish va ularni amaliyotga tatbiq etishning samaradorligini ko‘rsatadi [4]. Nord (1997) esa matnning kommunikativ funksiyasini hisobga olish zaruratini ta’kidlaydi, bu esa qiyosiy tilshunoslik asosida strategiyalarni tanlash va qo‘llashda muhim asos hisoblanadi [5]. Ularning ishlarida tarjimaning faqat so‘zma-so‘z o‘tkazish emas, balki matnning ma’nosini va stilini saqlashga e’tibor qaratilganligi ta’kidlanadi. Hatim va Munday (2004) tarjima jarayonida kontekstual va madaniy elementlarni

hisobga olishning ahamiyatini ko‘rsatadi. Ular qiyosiy tilshunoslik asosida ishlab chiqilgan tarjima strategiyalari tarjimaning sifatini oshirish va tilning xususiyatlarini saqlashda muhim vosita ekanligini ta’kidlaydilar [6]. Shu bilan birga, Toury (1995) ning tadqiqotlari tarjimaning normativ va amaliy qoidalari bilan bog‘liq bo‘lib, qiyosiy tahlil yordamida strategiyalarni ishlab chiqish va ularni amaliyotga tatbiq etishning samaradorligini ko‘rsatadi [7]. Ularning tahlillari shuni ko‘rsatadiki, tarjima jarayonida qo‘llaniladigan strategiyalar nafaqat lingvistik moslikni ta’minlaydi, balki tarjimaning sifatini sezilarli darajada oshiradi. Umuman olganda, ilgari olib borilgan tadqiqotlar qiyosiy tilshunoslik asosida tarjima strategiyalarini aniqlash va amaliyotga tatbiq etishning samaradorligini tasdiqlaydi. Shu bilan birga, ularning natijalari amaliyotga innovatsion yondashuvlarni kiritish va tarjimonlarni malakali, ijodiy va innovatsion kadr sifatida shakllantirish imkonini beradi

Materiallar va usullar. Tadqiqot ob’ekti sifatida oliy ta’lim muassasalaridagi tarjima va tilshunoslik yo‘nalishidagi talabalar tanlandi. Tadqiqotning maqsadi qiyosiy tilshunoslik asosida samarali tarjima strategiyalarini aniqlash va ularning amaliy natijadorligini baholash edi. Material sifatida turli tillardagi matnlar, tarjima mashqlari, interaktiv platformalar va amaliy tarjima loyihalari ishlatildi. Ushbu materiallar talabalar va tarjimonlarning lingvistik moslik va semantik aniqlikni saqlash qobiliyatini baholash uchun asos bo‘ldi. Tadqiqotda bir nechta metodlardan foydalangan: pedagogik kuzatuv, eksperiment, so‘rovnoma va intervyular. Pedagogik kuzatuv orqali talabalar va tarjimonlarning amaliy mashg‘ulotlardagi faoliyati, tarjima strategiyalarini qo‘llash darajasi va lingvistik moslikni ta’minlash ko‘nikmalari baholandi. Eksperiment metodida ishtirokchilar tajriba va nazorat guruhlariga ajratilib, tajriba guruhi qiyosiy tahlil asosida innovatsion tarjima strategiyalaridan foydalandi, nazorat guruhi esa an’anaviy metodlarni qo‘lladi. So‘rovnoma va intervyular orqali talabalar va tarjimonlarning qiyosiy tilshunoslik asosida ishlashdagi tajribasi, matnni semantik jihatdan to‘g‘ri tarjima qilish ko‘nikmalari va samaradorligi o‘rganildi. Olingan ma’lumotlar sifat va miqdor jihatdan tahlil qilinib, qiyosiy tilshunoslik asosida tarjima strategiyalarining samaradorligi aniqlandi va tadqiqotning ilmiy va amaliy qiymati ta’kidlandi.

Jadval 1. Turli tillar o‘rtasida leksik va grammatik tafovutlarni aniqlash natijalari (%)

Ko‘rsatkichlar	Tajriba oldidan	Tajriba keyin
Leksik moslikni aniqlash	45%	88%
Grammatik tafovutlarni tushunish	40%	85%
Kontekstual to‘g‘rilikni saqlash	50%	90%
Matnning semantik aniqligi	42%	87%
Tarjima strategiyalarini qo‘llash	38%	82%

Jadvaldan ko‘rinib turibdiki, qiyosiy tilshunoslik asosida qo‘llangan tarjima strategiyalari tajriba guruhining lingvistik moslik va semantik aniqlik ko‘rsatkichlarini sezilarli darajada oshirdi.

Jadval 2. Talabalar va tarjimonlarning qiyosiy tilshunoslik asosida ishlash bo‘yicha baholari (%)

Savol mazmuni	Ijobiy	Salbiy	Betaraf
Qiyosiy tilshunoslik asosida ishlash samaradorligi	82%	10%	8%
Matnning lingvistik mosligini ta’minlash	85%	7%	8%
Semantik aniqlikni saqlash	80%	12%	8%
Tarjima strategiyalarini amaliy qo‘llash	83%	9%	8%
Innovatsion yondashuvlar samaradorligi	78%	12%	10%

So‘rovnoma natijalari talabalar va tarjimonlarning qiyosiy tilshunoslik asosida ishlashni samarali deb baholashlarini ko‘rsatadi. Shu bilan birga, interaktiv va amaliy mashg‘ulotlar strategiyalarni to‘g‘ri qo‘llashni ta’minlashda muhim rol o‘ynadi.

Tadqiqot muhokamasi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, qiyosiy tilshunoslik asosida tarjima strategiyalarini qo‘llash tarjimaning sifatini sezilarli darajada oshiradi. Tajriba guruhi ishtirokchilari lingvistik moslik, semantik aniqlik va kontekstual to‘g‘rilikni saqlashda yuqori natijaga erishdilar. Shu bilan birga, talabalar turli tillar o‘rtasidagi leksik va grammatik tafovutlarni aniqlash va samarali tarjima strategiyalarini tanlashda ko‘nikmalarini rivojlantirdilar. Eksperiment davomida kuzatilgan natijalar shuni ko‘rsatdiki, qiyosiy tahlil asosida interaktiv mashg‘ulotlar va amaliy tarjima loyihalari talabalar va tarjimonlarning tarjima jarayonida mustaqil va ijodiy qaror qabul qilish qobiliyatini oshirdi. Ular matnni ma’no, stil va ohang jihatidan moslashtirishni o‘rgandilar, shuningdek, turli til strukturalarini to‘g‘ri qo‘llash bo‘yicha amaliy tajriba orttirdilar. So‘rovnoma va intervyu natijalari talabalar va tarjimonlarning qiyosiy tilshunoslik asosida ishlashni samarali deb hisoblashlarini tasdiqladi. Shu bilan birga, ba’zi ishtirokchilar resurslar va metodik qo‘llanmalarni yetarli darajada topa olmasliklarini qayd etdilar, bu esa kelgusida qo‘shimcha tadqiqot va rivojlantirish ishlarini talab qiladi. Umuman olganda, qiyosiy tilshunoslik asosida tarjima strategiyalarini qo‘llash tarjimaning sifatini oshirish, tilning xususiyatlarini saqlash va talabalarni innovatsion va ijodiy tarjimon sifatida shakllantirishda samarali vosita hisoblanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, qiyosiy tilshunoslik asosida tarjima strategiyalarini qo‘llash tarjimaning sifatini sezilarli darajada oshirdi. Jadval 1 ko‘rsatkichlaridan ko‘rinib turibdiki, tajriba guruhi ishtirokchilari leksik moslikni aniqlash, grammatik tafovutlarni tushunish va kontekstual to‘g‘rilikni saqlashda sezilarli yutuqlarga erishdilar. Bu tarjima jarayonida lingvistik moslik va semantik aniqlikni ta’minlashda qiyosiy tahlilning samaradorligini tasdiqlaydi. Jadval 2 natijalari so‘rovnoma asosida talabalar va tarjimonlarning qiyosiy tilshunoslik asosida ishlashni samarali deb baholashlarini ko‘rsatadi. Interaktiv mashg‘ulotlar va amaliy loyihalar strategiyalarni to‘g‘ri qo‘llash, matnni ma’no va stil jihatidan moslashtirish hamda turli til strukturalarini to‘g‘ri qo‘llash ko‘nikmalarini rivojlantirishda muhim rol o‘ynadi. Tadqiqot davomida kuzatilgan natijalar shuni ko‘rsatdiki, qiyosiy tilshunoslik asosida

tarjima strategiyalarini amaliyotga tatbiq etish talabalar va tarjimonlarning mustaqil, ijodiy va innovatsion qaror qabul qilish qobiliyatini oshiradi.

Xulosa. Tadqiqot shuni ko‘rsatdiki, qiyosiy tilshunoslik asosida tarjima strategiyalarini qo‘llash tarjimaning sifatini oshirishda samarali vosita hisoblanadi. Eksperiment natijalari tajriba guruhi ishtirokchilarining lingvistik moslik, semantik aniqlik va kontekstual to‘g‘rilikni sezilarli darajada yaxshilaganini tasdiqladi. Tadqiqot davomida talabalar va tarjimonlar turli tillar o‘rtasidagi leksik, grammatik va kontekstual tafovutlarni aniqlash, samarali tarjima strategiyalarini tanlash va amaliyotga tatbiq etish bo‘yicha ko‘nikmalarini oshirdilar. Interaktiv mashg‘ulotlar va amaliy loyihalar orqali ular matnni ma’no, stil va ohang jihatidan moslashtirishni o‘rgandilar hamda turli til strukturalarini to‘g‘ri qo‘llash bo‘yicha tajriba orttirdilar. Shuningdek, qiyosiy tilshunoslik asosida ishlab chiqilgan tarjima strategiyalari talabalarni innovatsion va ijodiy tarjimon sifatida shakllantirishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro`yxati.

1. Robinson, K. (2011). Out of Our Minds: Learning to be Creative. Capstone Publishing.
2. Mishra, P., & Koehler, M. J. (2006). Technological Pedagogical Content Knowledge: A Framework for Teacher Knowledge. Teachers College Record, 108(6), 1017–1054.
3. Burnard, P., & White, J. (2008). Creativity and Education: Perspectives on Pedagogy. Research Papers in Education, 23(4), 389–410.
4. Baker, M. (2011). In Other Words: A Coursebook on Translation. Routledge.
5. Newmark, P. (1988). A Textbook of Translation. Prentice Hall.